

Operativni program za uresničevanje ukrepov v zvezi z varstvom voda pred onesnaženjem z nitrati – dispozicija in osnovna izhodišča

1. Uvod

Onesnaženje površinskih in podzemnih voda s presežki hranil (predvsem nitrati) predstavlja velik problem v Evropi. Vnos dušika v tla je mnogo večji od odvzema dušika z rastlinami in s tem predstavlja nevarnost, da se hranila vnašajo v vode in s tem vplivajo na njeno kakovost. Presežki dušika v letu 1997 se gibljejo od 24 kg/ha na Portugalskem do 256 kg/ha na Nizozemskem (Eurostat 2000), v Sloveniji pa predstavljajo v povprečju 64 kg/ha.

V letu 1991 so države članice EU sprejele Direktivo Sveta Evrope 91/676/EEC, ki se nanaša na varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati iz kmetijskih virov (t.i. Nitratna Direktiva). Direktiva zahteva, da države članice določijo občutljiva območja in vpeljejo operativne programe in predpisane ukrepe za zmanjšanje onesnaženosti z nitrati iz kmetijstva na teh območjih.

Operativni program za varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati iz kmetijske proizvodnje tako po eni strani izpolnjuje obveznosti prenosa pravnega reda EU v slovenski pravni red, po drugi strani pomeni operacionalizacijo ciljev in ukrepov zapisanih v Nacionalnem programu varstva okolja (Uradni list RS, 83/99). Nacionalni program varstva okolja (NPVO) kot enega izmed osnovnih ciljev na področju izboljšanja stanja vodnega okolja opredeljuje »zmanjšanje emisij iz razpršenih virov – intenzivno kmetijstvo, razpršena poselitve brez urejenega čiščenja odpadnih voda«. Operativni program se omejuje le na tiste cilje in ukrepe, ki se nanašajo na zmanjšanje onesnaževanja voda z nitrati iz kmetijske proizvodnje, saj sta za področje odvajanja in čiščenja odpadnih voda že izdelana in v veljavi dva operativna programa, ki v celoti urejata to področje (Odlok o operativnem programu odvodnje in čiščenja komunalnih odpadnih voda s programom projektov vodooskrbe (Uradni list RS, 94/99) in Odlok o operativnem programu odvodnje in čiščenja komunalnih odpadnih voda območij poselitve velikosti med 2.000 in 15.000 PE in pod 2.000 PE (Uradni list RS, 109/01).

2. Pravne podlage in zakonodaja

Operativni program za varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati je/bo pripravljen na podlagi 49. člena ZVO in predstavlja sektorski program na področju kakovosti voda.

Na podlagi ZVO je bilo sprejetih tudi več podzakonskih predpisov, ki se nanašajo na varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati in sicer so to predpisi, ki se nanašajo na omejevanje vnosa hranil v tla in strokovno utemeljeno gnojenje, ter predpisi, ki določajo mejne vrednosti za nitrate v površinskih oz. podzemnih vodah, ter standarde kakovosti za pitno vodo.

V okviru Evropske unije je v veljavi *Nitratna Direktiva oz. direktiva Sveta Evrope 91/676/EEC, ki se nanaša na varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati iz kmetijskih virov* (Council Directive of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources). Direktiva zahteva, da države članice zaradi varstva voda opredelijo občutljiva območja in vpeljejo operativne programe in predpisane ukrepe za zmanjšanje onesnaženosti z nitrati iz kmetijstva na teh območjih.

3. Stanje na področju

Poraba mineralnih gnojil

Poraba mineralnih gnojil se je v zadnjih petih letih ustalila in je znašala leta 2000 174.620 ton. Zaradi zmanjšanja kmetijskih zemljišč v uporabi se je zmanjšala tudi poraba na ha obdelovalnih zemljišč in je tako leta 2000 znašala 397 kg/ha (PSO, 2002). Na družinskih kmetijah je bila poraba 359 kg/ha, v kmetijskih podjetjih pa 911 kg/ha. Prevladujejo dušična hranila, ki obsegajo 45 % vseh vnosov. Poraba dušika je od leta 1990 s 27.169 t narasla na 34.847 t, vendar se je v zadnjih letih ustalila, vendar se ustalitev še ne zdi dovolj trdna.

Bilanca dušika v tleh

Dušikova bilanca, kot razlika med vnosom dušika z mineralnimi in/ali organskimi gnojili ter odvzemom N s kmetijskimi pridelki, naj bi po priporočilih v najnovejši strokovni literaturi izravnana (± 0) oz. rahlo pozitivna (do + 45 kg N/ha letno) (Isermann in Isermann, 2001). Najnovejši podatki za Slovenijo kažejo, da je v povprečju dušikova bilanca pozitivna (aritmetična sredina je + 64 kg N/ha) (Mihelič, 2002). Manj kot 45 kg N/ha je na 45 % preiskovanih kmetijskih območij, na 55 % pa kmetje pretirano gnojijo (slika). Na območjih, kjer so kmetijske površine v tesnem stiku s plitvo ležečimi podzemnimi vodami, je pridelava razmeroma preintenzivna. V državah članicah EU se presežki dušika gibljejo od + 24 kg N/ha (Portugalska) do + 256 kg N/ha (Nizozemska), Slovenija pa je pribl. na sredini, skupaj z Nemčijo, ki ima + 60 kg N/ha) (Eurostat, 2000).

Nitrati v podzemni vodi

Dolgoletne meritve vsebnosti nitrata v podzemnih vodah v splošnem kažejo trend upadanja, kljub temu so povprečne vsebnosti nitratov za triletno obdobje 1998–2000 še vedno višje od dopustnih na Prekmurskem, Murskem, Apaškem, Dravskem, Ptujskem, Sorškem ter Krškem polju, v Spodnji Savinjski dolini, dolini Bolske, Kamniške Bistrice in Soški dolini (PSO, Okoljski indikatorji, 2002).

4. Cilji in ukrepi

Cilji operativnega programa so naslednji:

- zagotavljanje ustreznega skladiščenja živinskih gnojil v obdobjih prepovedi vnosa (izgradnja skladiščnih kapacitet)
- okoljska plačila v okviru Programa razvoja podeželja za izpolnjevanje zahtev Nitratne direktive in povečanje deleža kmetijsko okoljskih plačil na vodovarstvenih območjih (vsa VVO do konca 2006)
- doseči padajoči trend vsebnosti nitratov v podzemnih vodah na vseh vodonosnikih in znižanje deleža merilnih mest, kjer je mejna vrednost presežena pogosto (25 – 50 %) ali zelo pogosto (več kot 50 %)

Operativni program za uresničevanje ukrepov v zvezi z varstvom voda pred onesnaženjem z nitrati iz kmetijske proizvodnje obsega tri ključne sklope ukrepov, in sicer:

➤ **ukrepe za strokovno utemeljeno gnojenje po načelih dobre kmetijske prakse in ob upoštevanju mejnih vrednosti letnih vnosov**

Mejne vrednosti, obdobja omejitev in prepovedi, skladiščenje živinskih gnojil - in se nanašajo na strokovno utemeljeno gnojenje na načelih dobre kmetijske prakse – ustrezna količina dodanih gnojil in pravočasno uporaba glede na potrebe kulturnih rastlin, da so hranila čim

bolj izkoriščena za rast in razvoj rastlin in da ne prihaja do izpiranja v vode in izgub teh hranil.

➤ **okoljske ukrepe v okviru Programa razvoja podeželja**

Kmetijsko okoljska neposredna plačila, ki se kot podpore izplačujejo v tekočem letu na hektar oz. na žival in prispevajo h kritju dela stroškov dodatno vloženega dela, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja z namenom varovanja okolja.

➤ **ukrepe, ki se nanašajo na prilagajanje živinorejskih obratov okoljskim standardom**

Ukrepi zmanjševanja emisij dušika iz velikih živinorejskih obratov, in uvajanje BAT na podlagi referenčnih dokumentov (BREF).

5. Sredstva za izvajanje programa in viri

- potrebna sredstva za izvajanje ukrepov
- viri sredstev (državni proračun, zasebni sektor)

6. Spremljanje izvajanja in poročanje

Indikatorji za spremljanje učinkovitosti programa:

- *Nitrati v podzemni vodi* (Nitrates in Groundwater, Indicator fact sheet, European Environment Agency in PSO 2002, MOP)
- *Izvajanje Nitratne direktive* (Nitrate Vulnerable Zones and related Action Programmes. Indicator Fact Sheet. European Environment Agency in PSO 2002, MOP)
- *Poraba mineralnih gnojil/ha* (Agriculture eco-efficiency, Indicator fact sheet. European Environment Agency in PSO 2002, MOP)
- *Kmetijsko okoljski ukrepi* (Area under agri-environmental management contracts, Indicator fact sheet. European Environmental Agency in PSO 2002, MOP)

Poročanje Evropski komisiji o izvajanju direktive:

4- obdobja poročanja (1992-1995, 1996-1999, 2000-2003, 2004-2007)

(Evropska komisija je pripravila dve poročili o izvajanju direktive, tretje je v pripravi in sicer je potrebno Poročilo za obdobje 2000 – 2003 oddati do **junija 2004**)